

การใช้ทรัพยากรร่วมกันในงานห้องสมุด

วงศ์สว่าง เชาวสุทธิ*

Kent¹ ให้คำจำกัดความของ "การใช้ทรัพยากรร่วมกัน" (Resource Sharing) ว่า หมายถึง การเข้ากันโดยมีที่เป็นส่วนต่างก็มีสิ่งที่จะเกิดประโยชน์ร่วมกัน และสามารถให้สิ่งนั้นแก่สมาชิกคนอื่นได้เมื่อต้องการ ห้องสมุดได้นำหลักการนี้มาใช้ในโครงการร่วมมือระหว่างห้องสมุดหลายแห่งเห็นประโยชน์สำคัญคือ ทำให้ห้องสมุดสามารถบริการผู้ใช้ได้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้นและทำให้ห้องสมุดสามารถประหยัดงบประมาณดำเนินงานได้โดยไม่ต้องลดหรือจำกัดขอบเขตของการให้บริการ มีบรรณารักษ์หลายคนได้ให้ความเห็นว่าเป็นประโยชน์ที่กล่าวข้างต้น คือ วัตถุประสงค์หลักของความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรร่วมกันนั่นเอง ดังที่ Montgomery² สรุปไว้ดังนี้

1. ให้บริการได้มากขึ้นโดยไม่ต้องเพิ่มค่าใช้จ่าย (more services for the same cost)
2. ให้บริการเท่าเดิมโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยลง (the same services for less cost)

ความจำเป็นที่ห้องสมุดต่าง ๆ พยายามหาทางใช้ทรัพยากรร่วมกันนั้น คือการที่ห้องสมุดได้รับงบประมาณน้อยลง ในสัดส่วนเดียวกับค่าครองชีพที่สูงขึ้นทุกปี และความต้องการของผู้ใช้ห้องสมุดเพิ่มมากขึ้น ปัญหาขณะนี้ไม่ใช่อยู่ที่ว่าห้องสมุดควรจะใช้ทรัพยากรร่วมกันหรือไม่หากแต่มีปัญหาวouldจะใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างไร กว้างขวางแค่ไหน และกับใคร

เมื่อปี ค.ศ. 1976 มหาวิทยาลัยมิชิแกนอเมริกาได้จัดการประชุมระดับชาติ เรื่อง การใช้ทรัพยากรร่วมกันของห้องสมุดขึ้น โดยมีผู้เชี่ยวชาญจากรัฐต่าง ๆ

* บรรณารักษ์หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ของประเทศสหรัฐอเมริกาและจากต่างประเทศประมาณ 350 คน ได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางในเรื่องนี้ และมีข้อคิดเห็นเบื้องต้นว่าการร่วมมือในด้านการใช้ทรัพยากรร่วมกันน่าจะเป็นการร่วมมือในรูปของข่ายงาน (network) มากกว่าที่จะรวมตัวกันเฉพาะกลุ่มห้องสมุดไม่กี่แห่ง เพราะถ้ากระทำในรูปของข่ายงานจะเกิดประโยชน์มากกว่าและสามารถร่วมมือกันได้อย่างจริงจัง โดยอาจได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารชั้นสูงหรือจากรัฐบาลในกรณีที่เป็นข่ายงานใหญ่ ห้องสมุดที่เข้าร่วมโครงการควรจะเป็นห้องสมุดที่มีความพร้อม เพราะข่ายงานดังกล่าวต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยจึงประสบความสำเร็จ เครื่องมือสมัยใหม่ที่จำเป็นสำหรับข่ายงานในที่นี้ ได้แก่ คอมพิวเตอร์ และเครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับการโทรคมนาคม ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้มีความสามารถในการทำงานสูงกว่าคนไม่ว่าจะเป็นการเก็บข้อมูล หรือการค้นหาข้อมูล Williams ได้เสนอแนะในการประชุมครั้งนั้นว่า ข่ายงานควรมีระบบอิสระไม่ขึ้นอยู่กับการบริหารงานประจำ หรือการเมือง และสามารถให้ข้อมูลได้ทุกรูปแบบ เช่น บัตรรายการ ข้อมูลจากจอภาพ ข้อมูลที่พิมพ์จากคอมพิวเตอร์ ก่อนที่จะเข้าร่วมโครงการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ห้องสมุดที่เป็นสมาชิกควรกำหนดนโยบาย ร่างกฎเกณฑ์ และเงื่อนไขต่าง ๆ ให้เรียบร้อย และควรจะต้องพิจารณาคุณสมบัติของห้องสมุดสมาชิกด้วยว่ามีความพร้อมหรือไม่ โดยอาจพิจารณาตามหลักการดังนี้

1. จะต้องใช้ทรัพยากรที่มีประโยชน์ต่อเพื่อนสมาชิก
2. จะต้องมียุมือช่วยกันเพียงพอ เช่น บรรณานุกรม สหบัตรวารสาร จอรับภาพ ฯลฯ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโครงการว่าจะใช้เครื่องมืออะไรบ้าง
3. สามารถจัดหางบประมาณเพื่อจัดการนี้ให้ได้ทุกปี เพราะสมาชิกจะต้องร่วมทุนเพื่อใช้ดำเนินงานร่วมกัน หรือเสียค่าสมาชิกรายปี
4. อาจมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการทำงาน เพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน เช่น การทำบัตรรายการ นโยบายเลือกซื้อหนังสือ ฯลฯ ฉะนั้นสมาชิกต้องพร้อมที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงเช่นนั้นได้

5. มีความพร้อมอื่น ๆ ที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน เช่น โทรศัพท์ วิทยุ

บุคลากร

ปัจจุบันได้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างกว้างขวางในงานห้องสมุด บางโครงการได้ขยายกิจการ เป็นระดับชาติและบางโครงการ เป็นเพียงความร่วมมือระหว่างห้องสมุดไม่กี่แห่ง ทั้งนี้อาจประมวลกิจกรรมดังกล่าวออกเป็นประเภท ๆ ได้ดังนี้

1. ความร่วมมือในด้านการยืมระหว่างห้องสมุด นับเป็นกิจกรรมหลักของโครงการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ภัยเป็นวิธีง่ายที่สุดที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของการให้บริการ และประหยัดเนื้อที่เก็บทรัพยากร โดยเฉพาะหนังสือ และวารสาร โครงการของ OCLC Interlibrary Loan Subsystem เป็นตัวอย่างที่ดีของความร่วมมือในการยืมระหว่างห้องสมุดที่ประสบความสำเร็จมาก มีข้อสังเกตว่าห้องสมุดที่เข้าร่วมโครงการยืมระหว่างห้องสมุดน่าจะเป็นห้องสมุดที่มีขนาดใกล้เคียงกัน มิฉะนั้นห้องสมุดใหญ่จะเป็นฝ่ายให้ยืมมากกว่าขอยืมและในแง่ของการประหยัดงบประมาณอาจจะไม่เป็นไปตามนั้นเสมอไป เพราะในบางครั้งการไปขอยืมหนังสือเล่มหนึ่งจากห้องสมุดอื่นอาจจะมีค่าใช้จ่ายสูง เท่ากับราคาของหนังสือที่ไปขอยืมเล่มนั้นได้

ในปี ค.ศ. 1975 ห้องสมุดรัฐสภาอเมริกันรายงานว่าสามารถให้ยืมทรัพยากรได้เพียงร้อยละ 54 ของรายการที่มีผู้ขอยืมทั้งหมด และสถิติของห้องสมุดใหญ่อื่น ๆ ได้ช่วยสนับสนุนความจริงที่ว่า ห้องสมุดต่าง ๆ ไม่สามารถให้ยืมทรัพยากรได้มากเท่าที่ได้รับการขอไป ทั้งนี้อาจสรุปปัญหาสำคัญได้ 2 ประเด็นคือ คู่มือช่วยกันใจทันสมัยพอ เพราะแต่ละห้องสมุดคงใช้เวลาสักระยะหนึ่ง ในการนำข้อมูลทางบรรณานุกรมของหนังสือใหม่ของตนเข้าเก็บในแหล่งข้อมูล ทำให้ข้อมูลที่มือทันสมัยและไม่ตรงกับความเป็นจริง ปัญหาอีกข้อหนึ่งคือห้องสมุดไม่สามารถให้ยืมหนังสือที่ต้องการได้ เพราะมีผู้ขอยืมไปแล้ว หรือเพราะเป็นหนังสือที่สงวนไว้สำหรับสมาชิกของคนเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีปัญหาปลีกย่อยอื่น ๆ อีก เช่น การส่งคืนล่าช้า การคิดค่าบริการ ฯลฯ

2. ความร่วมมือด้านการจัดซื้อ (Acquisitions) และพัฒนาทรัพยากร (Collection Development) เมื่อประมาณปี ค.ศ. 1978 ได้มีการเริ่มโครงการร่วมมือในด้านการพัฒนาทรัพยากรห้องสมุดในประเทศสหรัฐอเมริกาหลายโครงการ เช่น Farmington Plan และ Latin American Cooperative Acquisitions Plan แต่ไม่ปรากฏว่าโครงการใดประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะนโยบายในการจัดซื้อและพัฒนาทรัพยากร เป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน และมักจะไม่อยู่ในอำนาจของบรรณารักษ์แต่เพียงผู้เดียว ความร่วมมือในด้านการจัดซื้ออาจกระทำเป็นโครงการ เฉพาะกิจในกลุ่มห้องสมุดที่มีความต้องการร่วมกัน หรืออาจจะทำเป็นโครงการระดับชาติที่ต้องใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าช่วยดังที่มหาวิทยาลัยเคนเนดีมีนโยบายในการสะสมไมโครฟิล์มทะเลคอนทกเรื่อง ของอังกฤษและอเมริกัน ฉะนั้นห้องสมุดอื่น ในบริเวณใกล้เคียงจึงไม่จำเป็นต้องซื้อทะเลคอนทกกล่าว หรือการที่กลุ่มห้องสมุดวิจัย (Research Libraries Group) ได้แบ่งความรับผิดชอบในการพัฒนาทรัพยากรของตนโดยใช้ออนไลน์ระบบ RLIN เป็นเครื่องช่วยในการสืบค้น ข้อมูลที่เก็บไว้เป็นข้อมูลทุกขั้นตอนของการทำงาน เช่น รายชื่อหนังสือที่กำลังสั่งซื้อ รายชื่อหนังสือที่กำลังทำบัตรรายการ ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อการตรวจสอบที่แน่นอน

3. ความร่วมมือในด้านการวิเคราะห์เลขหมู่และทำบัตรรายการ เป็นความร่วมมือที่ต้องกระทำเป็นโครงการใหญ่ ด้วยโครงการ เช่นนี้ต้องการงบประมาณในการซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัยเพื่อผลงานที่มีประสิทธิภาพ โครงการที่ประสบผลสำเร็จสูงในปัจจุบัน ได้แก่ OCLC Cataloging Subsystem ซึ่งสมาชิกมีหน้าที่ป้อนข้อมูลการทำบัตรรายการหนังสือใหม่ของตนที่ไม่ซ้ำกับห้องสมุดอื่นลงในศูนย์ข้อมูล เพื่อห้องสมุดที่ซื้อหนังสือเล่มนั้นภายหลังจะได้ไม่ต้องวิเคราะห์เลขหมู่และหาข้อมูลของบรรณานุกรมเอง เพียงแต่เรียกข้อมูลที่ป้อนข้อมูลหรือชื่อหนังสือไปปรากฏบนจอรับภาพก็จะได้ข้อมูลในการทำบัตรรายการครบถ้วนรวมทั้งแหล่งที่มีหนังสือชิ้นนั้นด้วย โครงการ เช่นนี้ช่วยประหยัดเวลาในการทำงาน

ได้มาก และช่วยให้หนังสือบริการผู้ใช้ได้เร็วขึ้น นอกจากนี้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งที่เก็บของหนังสือยังช่วยในงานยืมระหว่างห้องสมุดได้อีกด้วย

4. บุคลากรนับเป็นทรัพยากรของห้องสมุดที่มีค่ามากที่สุด และสามารถทำประโยชน์ให้เกิดร่วมกันได้มาก เช่น การหมุนเวียนผู้เชี่ยวชาญไปประจำตามห้องสมุดสมาชิกเพื่อให้คำปรึกษา หรือช่วยงานด้านต่าง ๆ เช่น บริการช่วยการค้นคว้า การวิเคราะห์เลขหมู่และการทำบัตรรายการ การเลือกซื้อหนังสือ กังเช่นความร่วมมือของมหาวิทยาลัยนอร์ธ คาโรไลนา และมหาวิทยาลัยยูท ที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1930 จนปัจจุบันได้ขยายความร่วมมือไปถึงการให้การศึกษาคณะเนื่องแก่บุคลากรของโครงการ การจัดอภิปราย การจัดสัมมนา และบรรยายเกี่ยวกับความก้าวหน้าต่าง ๆ ในวงการห้องสมุด และที่ Colorado Academic Processing Center ก็ได้มีการแลกเปลี่ยนบุคลากรในด้านการวิเคราะห์เลขหมู่และทำบัตรรายการ ซึ่งประสบผลสำเร็จเช่นกัน

5. ศูนย์วารสารแห่งชาติ (National Periodicals Center)

McDonald และ Demlap ได้กล่าวสนับสนุนโครงการนี้ในการประชุมที่พิทซ์เบิร์ก เนื่องจากทั้งสองมีความเห็นว่าวารสาร เป็นความจำเป็นสำหรับการค้นคว้าวิจัย แต่ห้องสมุดไม่สามารถสนองความต้องการของผู้ใช้ได้เต็มที่เพราะงบประมาณจำกัด และราคาของวารสารสูงมากขึ้นทุกปี ดังนั้นการจัดตั้งศูนย์วารสารแห่งชาติขึ้น เพื่อทำหน้าที่ให้ยืมและบริการถ่ายสำเนาให้แก่สมาชิกเมื่อต้องการจึงจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้ ดังผลงานของศูนย์วารสารในประเทศอังกฤษชื่อ National Periodical Resources Center of the British Leading Library สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น ขณะนี้กำลังอยู่ในขั้นดำเนินการ โดย National Commission on Libraries and Information Science ได้ตั้งกลุ่มทำงานเฉพาะกิจ (Task Force) เพื่อร่างโครงการและตั้งระบบ National Periodicals System ขึ้นและจะได้นำเสนอต่อรัฐบาลต่อไป

จากการประเมินผลแบบสอบถามเมื่อสิ้นการประชุมที่พีทซ์ เบอร์กี้ให้เห็นว่า บรรณาธิการทุกคนเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน แต่ได้มีข้อคิดเกี่ยวกับอุปสรรคหลายประการที่อาจทำให้โครงการใช้ทรัพยากรร่วมกันไม่ประสบผลสำเร็จ หรืออาจทำไม่ได้ เช่น งบประมาณ นโยบายของห้องสมุด ทัศนคติของผู้บริหาร ฯลฯ ซึ่งอุปสรรคใด ๆ ก็ไม่สามารถหยุดยั้งความต้องการที่จะร่วมมือกันของห้องสมุดต่าง ๆ ได้

ทั้งนี้ขอแนะนำว่าโครงการร่วมที่เกิดในการใช้ทรัพยากรร่วมกันใด ๆ ก็ตาม ควรต้องเป็นไปตามขั้นตอนที่ได้รับการวางแผนไว้อย่างรัดกุมแล้ว และเพื่อที่จะให้โครงการประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ผู้ที่เกี่ยวข้องควรจะตกลงกันถึงเรื่องต่อไปนี้ด้วย

1. ความสามารถในการสืบค้นว่าที่ไหนมีทรัพยากรอะไร โดยอาจใช้คู่มือที่มีอยู่ หรือ สร้างขึ้นใหม่ เช่น บรรณานุกรม สหบัตร ศูนย์ข้อมูล ฯลฯ
2. ผู้บริหาร บรรณาธิการและผู้บริหารทุกระดับควรเห็นประโยชน์และเข้าใจความจำเป็นของโครงการ และให้การสนับสนุนเท่าที่สามารถทำได้ เช่น งบประมาณ ความสำเร็จในการบริหารงาน นอกจากนี้ผู้ที่ทำงานในห้องสมุดระดับรองลงมา หรือแม้แต่ผู้ใช้ห้องสมุดก็น่าที่จะต้องเห็นความสำคัญของโครงการด้วย เพื่อที่จะได้ให้ความร่วมมือได้อย่างเต็มที่
3. การประสานงาน ควรมีการประสานงานในกลุ่มสมาชิกอย่างใกล้ชิด เพื่อดำเนินงาน และแก้ไขปัญหาในการทำงานร่วมกัน
4. การพัฒนาโครงการ เมื่อเริ่มโครงการไปได้สักระยะหนึ่ง ควรจัดให้มีการศึกษาว่าโครงการได้รับผลสำเร็จหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อการปรับปรุงให้มีระบบดียิ่งขึ้น หรืออาจจะศึกษาเพื่อหาระบบใหม่ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ใหม่ ๆ ที่อาจช่วยให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ทุกประการ

บรรณานุกรม

1. Kent, Allen. "Resource Sharing in Libraries," Encyclopedia of Library and Information Science; edited by A. Kent and others, XXV (1978), 293-307.
2. Montgomery, K. Leon. "Library Resource Sharing Networks-- Problems Needing Attention," Library Resource Sharing; Proceedings... Edited by Allen Kent and Thomas J. Galvin. New York: Marcel Dekker, 1977. pp.135-152.
3. Kent, Allen and Thomas J. Galvin, eds. Library Resource Sharing; Proceedings of the 1976 Conference on Resource Sharing in Libraries, Pittsburgh, Pennsylvania. New York: Marcel Dekker, 1977.
4. Kronick, David A. "Goodbye to Farewells--Resource Sharing and Cost Sharing," Journal of Academic Librarianship, VIII (No. 3, 1982), 132-136.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย